

ZDEŇKA KOHOUTKOVÁ

PRIROČNIK ZA VSEŽIVLJENJSKO UČENJE ČEŠČINE
KOT MATERINŠČINE

COBISS: 1.19

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.29.2.15](https://doi.org/10.3986/JZ.29.2.15)

Červená propiska, *100 perliček pro (ne)milovníky češtiny*, Praha: Universum, 2020, 160 str.
 Červená propiska, *100 přešlapů pro (ne)milovníky češtiny*, Praha: Universum, 2021, 144 str.

Pravopis. Neskončna zgodba pisanja malih in velikih začetnic, besed, prevzetih iz tujih jezikov, ali pa dvojnic predstavlja težavo ne samo za Slovence, ampak tudi za Čehe. Za slovensko širšo javnost sta npr. izšla priročnika *Pravopisna stikanja* (2012) in *Pravopisna razpotja* (2015), ki opozarjata na mnoge zagate slovenskega pravopisa. Tudi na Češkem je izšlo nekaj priročnikov, katerih naloga je govorcem češkega jezika pomagati pri krmarjenju med številnimi pravopisnimi pravili. V letih 2020 in 2021 pa sta pri založbi Euromedia Group, a. s., v zbirki Universum izšli dve inovativni publikaciji, ki bralce igrivo in neprisiljeno seznanjata z najpogostejšimi pravopisnimi napakami v češčini: prvi del, *100 perliček pro (ne)milovníky češtiny* '100 biserov za (ne)ljubitelje češčine', in drugi del, *100 přešlapů pro (ne)milovníky češtiny* '100 spotikov za (ne)ljubitelje češčine'. Ti knjigi nista niti pojasnjevalni slovnici niti slovarja, temveč sta namenjeni širšemu občinstvu, torej vsakemu Čehu, ki pri pisanju ne želi delati napak. Po priročnikih bodo posegli tudi tisti, ki češčine nimajo preveč radi in ki imajo z njo težave ter se tega ne bojijo priznati. Pojavi, obravnavani v obeh publikacijah, so v vsakdanjem jeziku zelo pogosti. Lepota češčine pa je zakoreninjena prav v raznolikosti in bogastvu pravopisnih pravil. Večina Čehov se po koncu obveznega šolskega izobraževanja za češčino ne zanima več in ne sledi novim besedam, ki prihajajo v njihov materni jezik. Za mnoge je učenje češčine nujno zlo, ki je omejeno na šolska leta, in le redkokomu pade na pamet, da bi svoje znanje širil ali ga vsaj obnavljal. Knjigama je skupen enostaven in razumljiv način podajanja informacij, da bi bile uporabne ne samo za učence osnovnih šol, ampak tudi za odrasle govorce jezika.

Avtorici, ki pišeta pod psevdonimom *Červená propiska* 'Rdeč kuli', Karla Tchawou Tchuisseu in Sabina Straková, sta po poklicu lektorici in sta leta 2018 začeli izvajati izobraževalni projekt *Červená propiska* (ki s simbolom rdečega

Zdeňka Kohoutková # Univerza v Zagrebu, Filozofska fakulteta # zkohoutk@m.ffzg.hr

kemičnega svinčnika, s katerim so se v nalogah popravljale pravopisne napake, nostalgično spominja na ure češkega jezika v osnovni šoli). Pri svojem delu se namreč nenehno srečujeta z istimi napakami ali pa z novimi besedami, ki jih govornici ne znajo pravilno uporabljati. Da bi predali informacije čim širši publiki, sta začeli pisati istoimenski blog, odprli profil na Instagramu, vodita pa tudi podcast, ki se imenuje *Čeština je láska* 'Češčina je ljubezen'. Avtorici nas na svoj izvorni način vodita skozi pogoste pravopisne in slovnične napake, s katerimi se kot lektorici vedno znova srečujeta. Mnogi ljudje preverjajo besedila ali pa izraze na spletu, vendar se ravno tam pojavlja ogromno napak, zato se na jezikovno pravilnost na spletu ne moremo zanesti. Avtorici se opirata na najboljši pripomoček na področju češkega pravopisa, Internetni jezikovni priročnik (*Internetová jazyková příručka*, <https://prirucka.ujc.cas.cz/>), ki ga Inštitut za češki jezik pri Akademiji znanosti Češke republike neutrudno posodablja in dopolnjuje z novostmi v češčini.

Obe publikaciji sta dobro strukturirani, gesla so razvrščena po abecedi, še več, prvi priročnik vsebuje tudi poglavja, osredotočena na posamezne kategorije oz. pojave, pri katerih se pogosto dogajajo napake, kot so npr. števniki, dvojnice, hiperkorekcije, tvorjenke ali pa zaimki. V drugem priročniku bralce na koncu knjige čaka latinsko-češki slovar slovničnih izrazov, povezanih s češčino. Takoj na začetku avtorici predstavita, na kakšen način naj bi priročnika uporabljali. Bralec naj bi si vsak biser/spotik pozorno ogledal, in ko meni, da ga razume, ga lahko v spodnjem desnem kotu strani prečrta. Po vsakih 25 obdelanih biserih/spotikih sledijo vaje, ki pomagajo preveriti usvojeno znanje. Pri posameznih poglavjih so na voljo tudi kratke dodatne naloge, namenjene obvladovanju posameznega področja, npr. dvojnic. Rešitve vseh vaj so na koncu posamezne knjige. Bralec pa lahko ubere tudi obratno zaporedje: lahko se najprej preizkusi pri vajah, nato pa prelista strani s posameznimi biseri/spotiki. Knjigi tako hkrati funkcionirata kot zabaven učbenik, delovni zvezek z rešitvami in kot pregleden slovar najpogostejših napak v češčini z mnogimi osebnimi nasveti avtoric, na kakšen način si bodo pravilno rabo najlažje zapomnili. V publikacijo lahko bralci pišejo, jo dopolnjujejo, prečrtujejo, na koncu pa imajo na voljo tudi nekaj strani, namenjenih lastnim opombam. Obe knjigi »za (ne)ljubitelje češčine« sta zelo posrečeni tudi z vidika grafičnega oblikovanja. Izvirne ilustracije Anne Mackove, ki dela z belo in rdečo barvo ter se z grafiko igra, naredijo publikaciji privlačni, hkrati pa avtorici bralca tudi primorata, da s knjigo dela aktivno in da vanjo tudi piše (ne pa samo črta bisere).

Vsako geslo je umeščeno v okvir, kjer avtorici z uporabo čustvenčkov kažeta, katera varianta je pravilna. Nato sledi razlaga pojma; včasih se podata v etimološke vode ali pa se sklicujeta na tuji jezik, iz katerega je bil pojem prevzet, da bi bralcem nazorno pojasnili, od kod prihaja. Vsi pojavi so ponazorjeni s stavčnimi zgledi, kar zelo olajša razumevanje in pravilno uporabo. Pojasnilu in primerom sledijo bodisi nekakšno mnemotehnično pomagalo, zanimivost, opomba, na kaj je

treba biti pozoren, nasvet avtorice, jezikovno okence, v katerem je dodatna razlaga nekaterih jezikoslovnih pojmov, npr. enakozvočnic, ali pa nazorna razlagalna preglednica. Na koncu strani je lahko tudi kratka vaja ali pa naloga.

Čehom delajo v češčini težave podobni pojavi kot Slovencem v slovenščini, zato smo izbrali nekaj primerov, ki so lahko v obeh jezikih problematični.

Izposojenke v češčini

Kamen spotike so v češčini izposojenke, ki so najpogosteje prevzete iz angleščine. Nekatere so bile že zdavnaj kodificirane in pri teh je edina pravilna oblika počeščena. Lep primer tega je naziv popularne vadbe; čeprav obstaja veliko spletnih strani in centrov joge, ki bodo imeli v svojem nazivu *yoga*, je v češčini edina pravilna varianta *jóga*. Oklevamo lahko tudi pri besedi *mítink* 'sestaneček', ki je edina možna različica zapisa; angleški oz. delno počeščeni zapis *meeting/mítting* pravopisno ni pravilen. V nasprotju s tem pa pri besedi *marketink/marketing* ne boste naredili napake, kar koli izberete, saj sta obe različici pravilni. Prav tako sta možna zapisa *tsunami* v anglicizirani obliki ali pa *cunami*, čeprav slednji ni preveč razširjen. Iz angleščine je prevzeta tudi beseda *gentleman*, ki se je v češkem okolju uveljavila tudi v prilagojeni obliki *džentlmen*. Kadar nismo prepričani, kako se prevzete besede pišejo, jih je najbolje preveriti v že omenjenem Internetnem jezikovnem priročniku (*Internetová jazyková příručka*), s čimer se izognemo tudi dvomom, ali se izraz zapisuje samo v izvorni obliki ali samo v podomačeni ali pa sta možni obe podobi. Primer take besede je *business/byznys* 'biznis'. (V češčini lahko uporabimo obe varianti, avtorici pa, enako kot pri preostalih prevzetih besedah, ki jih lahko pišemo na oba načina, priporočata, naj v posameznem besedilu izberemo in dosledno uporabljamo samo eno različico. Posebno pozornost je treba posvetiti tudi pravilnemu zapisu v angleščini, ki lahko piscem, nevedčim angleščine, predstavlja dodatno težavo.) Izraz *byznys* ima v češčini kar nekaj pomenov, lahko pomeni 'trgovina, trgovanje', 'naloga, obveznost, skrb', 'sestankovanje' ali pa 'pogovori'. Iz angleščine v češčino vdira tudi frazem *to není můj byznys* v pomenu 'to ni moja stvar/skrb'. Izpeljani pridevnik je lahko *byznysový*, *businessový* ali pa nesklonljiva beseda *business*, npr. *Firma měla připravený business plán* 'Podjetje je imelo pripravljen poslovni načrt'. Naslednji pogost izraz so *čipsy* ali *chipsy*. V slovenščini se vsakodnevno uporablja beseda *čips*, v češčini pa za ta nezdravi prigrizek obstaja več izrazov – *brambůrky* (manjšalnica od besede *brambor* 'krompir'), *chipsy* in tudi *čipsy*, ki je najredkejša. V zadnjem času smo veliko časa preživeli doma za računalnikom, smo bili torej *online* ali *on-line*? Obe varianti sta jezikovno korektni in knjižni, medtem ko podomačeni zapis *onlajn* ni možen, prav tako ni dovoljena napačna podomačitev pri izposojenki *inline*, ki nosi drugačen pomen, in sicer 'roletji'.

Čehi tujih besed pogosto ne znajo pravilno uporabljati. Včasih gre samo za napačen zapis, npr. glagola *lobovat* – *lobbovat*, ki sta si na prvi pogled podobna oz. enaka, a sta njuna pomena popolnoma različna; prvi glagol je povezan s športom, še zlasti s tenisom, in pomeni 'zaigrati/vreči žogo visoko, na način, da bi žoga preletela nasprotnika, čakajočega na mreži; lobati', drugi glagol pa nosi politični pomen 'neutrudno se boriti za interese določenih skupin; lobirati'. Napačna uporaba izposojenk lahko privede do absurdnih zvez. Kot primer lahko navedemo zamenjavo pridevnikov *makadamiový* in *makadamový*: v prvem primeru gre za vrsto oreškov, v drugem pa za vrsto ceste, narejeno iz zdrobljenega gramoza, vendar se v mnogih receptih srečujemo z *makadamovými ořechy* 'oreški iz makadama'. V slovenščini je pridevnik v obeh primerih *makadamski*, čeprav se izraz za pomen 'vrsta oreškov' uporablja le redko. Zelo zavajajoča beseda je za uporabnike v češčini lahko *e-mail*, saj sta dovoljeni obe varianti (podobno kot zgoraj navedena *online* in *on-line*), ampak edini možni zapis za elektronsko pošto je *e-mail*, ne pa *email*. *Email* 'emajl' namreč v češčini označuje prevleko, ki se jo nanaša na vrh-njo plast predmetov. Enaka situacija je tudi v izpeljanih besedah; npr. *e-mailová adresa* 'elektronski naslov' proti *emailová barva* (iz samostalnika *emajl* izpeljani pridevnik).

Pri nekaterih besedah govorci uporabljajo napačen spol, npr. *emotikon* (m. sp.) – *emotikona* (ž. sp.), ki verjetno po analogiji izhaja iz ikone; češka ustreznica je *smajlík* 'smeško' iz angleške besede *smile* 'nasmeh/smejati se'. Pravilna je le oblika v moškem spolu. Problematične so tudi kratice, pri katerih prihaja do razhajanj v zapisih. Tak primer je oznaka za brezžično povezavo, ki jo uporabljajo različne naprave; obstaja namreč kar nekaj možnih oblik zapisa: *wifi*, *Wi-fi*, *Wifi*, *Wi-Fi* in *wi-fi*, kodificirana ni le oblika *WI-FI*. Po drugi strani pa je, presenetljivo, edina knjižna kratica za živalski vrt *zoo*, ne pa tudi *ZOO*.

Dvojnice v češčini

Leta 1993, ko so izšla aktualna *Pravidla českého pravopisu* 'Pravila češkega pravopisa', so se nekaterim prevzetim besedam dodale tudi oblike, ki jih v prejšnji izdaji pravil ni bilo. Dvojnic v češčini je ogromno, najpogostejše so omenjene v recenzirani publikaciji, npr. *kurz/kurs* 'tečaj', pri čemer sta obe obliki pravilni in stilistično enakovredni, enako velja za besedi *impulz/impuls*. Drugačen primer je skupina besed, ki se končajo na *-ismus/-izmus*, kot npr. *optimismus/optimizmus* 'optimizem', kjer za osnovno velja pripona *-ismus*, medtem ko je varianta *-izmus* možna, a manj pogosta. Tretji primer pa je beseda *citron/citrón* 'limona', kjer sta prav tako možna oba zapisa, predvsem sodobna češčina pa daje prednost varianti s kratkim samoglasnikom *o*, podobno tudi pri *balkon/balkón*, *bonbon/bonbón*.

Enakozvočnice v češčini

Enakozvočnice oz. homofoni so besede, ki zvenijo enako, razlikujejo pa se po grafični podobi; podobnost med njimi je naključna, vsaka beseda ima tudi drugačen pomen. Takšnih besed je v češčini zelo veliko, napake pa delamo predvsem pri nekaterih, ki izhajajo iz tujih jezikov, npr. *mis/mys/miss*: prvi izraz je lahko roditelj množine od besede *mísa* ‘skleda’ ali pa 2. os. ed. velelnika glagola *mísit* ‘mešati, prepletati’, drugi izraz pomeni ‘rt’, tretji pa v angleščini pomeni ‘gospodična’, v češčini (tako kot v slovenščini) pa se uporablja tudi za zmagovalko lepote tekmovanja.

Velika začetnica v češčini

Pri tej temi sta se avtorici omejili na najbolj pogoste nazive praznikov in pomembnih dni, saj bi v nasprotnem primeru poglavje o pravopisu in napakah pri pisanju velikih začetnic zaradi obsežnosti lahko izšlo kot samostojna knjiga. Pomembni prazniki, npr. *Vánoce* ‘božič’ in *Velikonoce* ‘velika noč’, se v češčini pišejo z veliko začetnico. *Nový rok* ‘novo leto’ se piše z veliko začetnico, če s tem mislimo 1. januar. *Silvestr* se piše z veliko, če s tem mislimo ime, kot praznik pa z malo *silvestr* ‘silvestrovo’, po drugi strani pa se *Valentýn* piše samo z veliko začetnico, ne glede na to, ali imamo v mislih moško ime ali pa praznik vseh zaljubljenih ‘valentinovo’.

Mašila v češčini

Avtorici sta se na kratko posvetili tudi t. i. mašilom. Enako kot v slovenščini se je v češčini ta jezikovna pomanjkljivost močno razširila, in to ne samo v govorjenem jeziku, ampak tudi v pisani besedi. Med najpogostejše primere spadajo *prostě, vlastně, jakoby, ne, ale* (slovenske ustreznice bi bile *pač, kot da, ne, ampak*), v pisani besedi pa izrazi kot *nicméně, každopádně, víceméně, pravděpodobně, v podstatě* in *popřípadě* (v slovenščini *v bistvu, namreč, večinoma, temveč, seveda*). Te besede se pogosto pojavljajo npr. v študentskih nalogah, predvsem z namenom, da bi dosegli zahtevano število znakov, pisci pa jih marsikdaj uporabljajo tudi nevede. V vsakem primeru je njihovo preveliko število v besedilu moteče, zato avtorici publikacij svetujeta, da se jim izogibamo.

Na shledanou ‘Na svidenje’

Za konec pa še pravi biser. Veliko Čehov namreč dela napako v zapisu zveze, ki jo uporabljajo vsak dan – *na shledanou* ‘na svidenje’. Pravilna je samo ta varianta zapisa. Ker ne gre za tvorjenko, je enobesedni zapis *nashledanou* napačen, posebno pozornost pa moramo posvetiti tudi prilikovanju po zvonečnosti, ki lahko vodi k podobni, a napačni obliki ali zvezi – *naschledanou/na schledanou* –, saj je pozdrav izpeljan iz glagola *shledat se* ‘ponovno se srečati’. Tako ena od najpogostejših zvez oz. besed Čehom še vedno povzroča težave.

Češčina je sicer za Čehe materni jezik, vendar zlasti pri pisanju pogosto delajo napake. Zakaj je tako? Avtorici primerjata jezik z mišico: če ga ne utrjujemo, izgubi moč oz. usahne. Cilj publikacije je v ljudeh vzbuditi radovednost in željo po učenju ter spodbuditi razmišljanje o jeziku. Avtorici zato vsak ponedeljek za svoje sledilce na Instagramu pripravljata jezikovne vaje in literarne kvize. Zelo jima je pomembna interakcija z bralci, njihove ideje in vsakršna vprašanja, ki zadevajo češčino. Zato je posrečen tudi naslov obeh knjig: da, publikaciji sta namenjeni tudi neljubiteljem češčine, ki bodo sčasoma morda postali ljubitelji.